

Аналіз нормативної бази функціонування системи забезпечення якості освіти сучасного рівня

*Гордійчук С.В., кандидат біологічних наук,
доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін,
проректор з навчальної роботи КВНЗ «Житомирський інститут
медсестринства»*

У статті проаналізовано нормативну складову щодо якості вищої освіти: Закон України «Про вищу освіту», стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Визначено необхідність створення «дорожньої карти» та системи менеджменту якості відповідно до вимог стандартів Європейської асоціації гарантії якості вищої освіти.

***Ключові слова:** якість освітньої діяльності; внутрішня та зовнішня системи забезпечення якості; моніторинг якості.*

Постановка проблеми: Стратегія розвитку об'єднаної Європи спрямована на гармонійний розвиток трьох вершин сучасного «трикутника знань» - освіти, досліджень, інновації. Для створення механізму покращення оцінки якості «трикутника» необхідно правильно підібрати індикатори якості, що будуть відповідати найкращим європейським практикам [1].

Аналіз літературних джерел виявив, що на сьогодні Національних стандартів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні досі не існує. У вищих навчальних закладах застосовуються різноманітні моделі моніторингу, аудиту та управління якістю, проте усталеної системи вони не формують [2], [3], а тому, важливим завданням залишається розробка «дорожньої карти» для створення нормативної, організаційної та інституційної бази функціонування даної системи [4].

Аналіз наукових досліджень: Із метою адекватного реагування на зміни ринку освітніх послуг необхідна система управління їх якістю,

основною метою якої є орієнтація на кінцевих споживачів: виявлення їхніх вимог, оцінка ступеня відповідності якості освітніх послуг потребам ринку. Ця проблема була предметом дослідження таких науковців як Б. Братаніч, В. Вікторов, С. Захаренков, Т. Оболенська, О. Панкрухин, Е. Подшибякіна, З. Рябова, П.Третьяков, М. Туберозова, Ш. Халілов, Н. Шарай, В. Шереметова та ін. Складність і багатогранність проблеми якості освітніх послуг вимагають принципово нового підходу до її вирішення. Це аргументують у своїх працях К. Астахова, І. Бабин, Г. Єльнікова, В. Кремень, Л. Калініні, С. Гордійчук.

Аналіз наукових вітчизняних праць засвідчив актуальність даної проблеми та потребу у подальших дослідженнях.

Метою статті є аналіз нормативних документів забезпечення якості національного рівня та Європейського простру вищої освіти.

Основна частина: Закон України «Про вищу освіту» передбачає систему нових поглядів на основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, регламентує умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами та поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях. Згідно Закону система забезпечення якості вищої освіти складається з:

- системи забезпечення вищими навчальними закладами / закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (системи внутрішнього забезпечення якості);

- системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів/ закладів вищої освіти;

- система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;
- забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;
- забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі освіти;
- налагодження доступного і зрозумілого звітування;
- проведення періодичних перевірок діяльності системи забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями;
- інших процедур і заходів.

Якщо для забезпечення зовнішньої системи якості Законом передбачено створення Національного агентства з питань якості освіти, то система внутрішнього забезпечення якості має формуватись самим навчальним закладом та передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі, самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

- забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти [5].

У Берлінському комюніке від 19 вересня 2003 року Міністри країн учасниць Болонського процесу доручили Європейській мережі із забезпечення якості вищої освіти (ЄМЗЯ) «через її членів та у співпраці з Європейською Асоціацією університетів (ЄАУ), Європейською Асоціацією вищих навчальних закладів (ЄАВНЗ) та Європейським студентським міжнародним бюро (ЄСМБ)» розробити «узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення якості» [6].

Головна ціль «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» – посприяти кращому розумінню якості навчання і викладання у різних країнах і серед усіх залучених сторін. Вони відіграли та продовжуватимуть відігравати важливу роль у розвитку національних та інституційних систем забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО), а також на рівні міжнародної співпраці. Залучення до процесів забезпечення якості, особливо зовнішніх, дозволяє європейським системам вищої освіти проявляти якість і збільшувати прозорість, що сприяє побудові взаємодовіри і кращому визнанню їхніх кваліфікацій, програм та інших послуг. «Стандарти і рекомендації» використовуються вищими навчальними закладами та агенціями з контролю якості як відповідний документ для внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості вищої освіти. Окрім того, вони використовуються

Європейським реєстром агенцій із забезпечення якості вищої освіти, що містить офіційний перелік агенцій, які відповідають цим «Стандартам і рекомендаціям» [7, с. 3].

Стандарти й рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти ґрунтуються на основних принципах внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в європейському просторі вищої освіти, а саме:

- ВНЗ несуть основну відповідальність за якість наданих освітніх послуг і за те, як цю якість забезпечити;
- інтереси суспільства щодо якості та стандартів вищої освіти мають бути захищені;
- потрібно розвивати й удосконалювати якість навчальних програм в інтересах студентів та інших бенефіціарів вищої освіти на Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО);
- мають існувати ефективні та надійні організаційні структури, у межах яких ці академічні програми здійснюються та підтримуються;
- необхідність прозорості й використання зовнішньої фахової допомоги у процесах забезпечення якості;
- створення культури якості у ВНЗ має отримати всіляку підтримку;
- необхідно розробити процеси, за допомогою яких ВНЗ зможуть демонструвати свою відкритість та підзвітність, зокрема підзвітність за державні і приватні інвестиції;
- забезпечення якості, яке гарантує відкритість та підзвітність, повністю сумісне з процесами забезпечення якості для підвищення ефективності роботи закладу;
- заклади вищої освіти мають демонструвати свою якість як на національному, так і на міжнародному рівнях;
- застосовані процеси не повинні обмежувати різноманіття та стримувати нововведення [8 с. 118].

Нова редакція «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» була ухвалена на Міністерській конференції 14-15 травня 2015 року, м. Єреван [9]. Аналізуючи частину стандарту, яка стосується внутрішньої системи забезпечення якості, необхідно відзначити структуру, що включає вимоги та рекомендації до політики забезпечення якості; розробки та затвердження програм; студентоцентричного навчання, викладання та оцінювання; зарахування, навчання, визнання кваліфікацій і сертифікація студентів; вимог до викладацького складу; навчальних ресурсів та підтримки студентів; управління інформацією; публічної інформації; поточного моніторингу і періодичного перегляду програм; циклічного зовнішнього забезпечення якості.

Так, стандартом обумовлено, що всі навчальні заклади повинні сформулювати та оприлюднити політику ВНЗ щодо інституційного забезпечення якості. При створенні такої політики вищим навчальним закладам рекомендовано передбачити цикл безперервного вдосконалення; розвитку культури якості; відображати зв'язок між науково-дослідною роботою, навчанням та викладанням, а також враховувати як національний контекст, в якому працює навчальний заклад, так і його інституційний контекст і стратегічний підхід. Така політика повинна підтримувати організацію системи забезпечення якості; відповідальність за якість надання освітніх послуг повинні брати на себе всі структурні підрозділи навчального закладу (факультети, кафедри, відділення, циклові комісії) та кожен науково-педагогічний та педагогічний працівник; розвиток академічної доброчесності серед викладачів та студентів; залучення зовнішніх сторін до процесу забезпечення якості. Шляхи впровадження, моніторингу та перегляду політики залишаються на розсуд навчального закладу.

Стандартом визначено вимоги та рекомендації щодо кадрового ресурсу ВНЗ: викладач повинен мати високий рівень фахової компетентності, відігравати ключову роль у створенні якісного досвіду для студентів та

забезпеченні умов для набуття ними знань, компетенцій і навичок. Сучасний освітній процес формується на студентоцентрованому та компетентнісному підходах, за результатами чого роль викладача сьогодні змінено. Створення сприятливих умов для педагогічної, методичної та наукової діяльності викладацького складу; заохочення до застосування інноваційних методів викладання та нових технологій здійснює вищий навчальний заклад.

Згідно «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» для підтримки студентів система внутрішнього забезпечення якості повинна гарантувати як фізичні ресурси, такі як бібліотеки, навчальне обладнання та інформаційно-технологічну інфраструктуру, так і сприяти мобільності студентів у межах та поміж системами вищої освіти.

Велике значення стандарти і рекомендації надають інформаційним системам ВНЗ. Так, частиною інституційної системи забезпечення якості необхідно вважати процеси збору та аналізу інформації про навчальні програми та інші види діяльності, що залежить від типу та місії навчального закладу. Основний інтерес становлять такі дані: показники ефективності, контингент студентів, аналіз освітньої діяльності, траєкторії навчання студентів, соціологічні дані щодо задоволеності студентів рівнем навчальних програм та доступності освітніх ресурсів. Особливу увагу приділено оприлюдненню чіткої, точної, об'єктивної, актуальної і доступної інформації про діяльність на web- сайтах ВНЗ. Дана інформація є корисною для абітурієнтів, студентів та всіх зацікавлених сторін. Інформація, що оприлюднюється, повинна висвітлювати інформацію про освітню, виховну, практичну, наукову, міжнародну та ін. діяльність, навчальні програми та їх критерії, очікувані навчальні результати, кваліфікації, які вони присвоюють, навчально-методичний ресурс, критерії оцінювання, інноваційні методики викладання та інформацію про працевлаштування випускників.

Не менш важливе значення європейські стандарти та рекомендації надають поточному моніторингу та періодичному перегляду освітніх

програм. Його необхідно проводити з метою забезпечення належного рівня освітніх послуг та створення сприятливого й ефективного навчального середовища для студентів. Основними критеріями для моніторингу повинні бути такі параметри: зміст та актуальність програми; потреба суспільства; навантаження та успішність студентів; ефективність процедур оцінювання студентів; очікування, потреби та задоволеність студентів щодо програми.

У частині стандарту «Стандарти і рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості» враховується ефективність таких процесів: внутрішнього забезпечення якості; розробку доцільних методологій; втілення процесів; передбачається участь експертів із числа викладачів та студентів; чітко визначених, оприлюднених і послідовно застосовуваних критеріїв для оцінки діяльності навчального закладу; звітування, що має бути чітко сформульованим та доступним академічній спільноті, зовнішнім партнерам та іншим зацікавленим особам; подання скарг та апеляцій.

«Стандарти і рекомендації щодо агенцій із забезпечення якості» - частина, у якій передбачено наступні вимоги: заходи, політика та процеси забезпечення якості; офіційний статус (агенції повинні мати належну правову основу та бути офіційно визнані уповноваженими державними органами як такі, що відповідають за зовнішнє забезпечення якості); незалежність (агенції повинні діяти автономно); агенції повинні регулярно звітувати щодо результатів їхньої діяльності; повинні мати належні людські та фінансові ресурси; впроваджувати процеси внутрішнього контролю якості; раз на п'ять років проходити зовнішню перевірку.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013, визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти. Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти через: аналіз сучасного

стану національної системи освіти; основні проблеми, виклики та ризики; мету; стратегічні напрями та основні завдання.

Основними напрямками реалізації Національної стратегії визначено: оновлення законодавства України у сфері освіти; удосконалення структури системи освіти; модернізація змісту освіти; забезпечення національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді; інформатизація освіти; посилення кадрового потенціалу системи освіти; підтримка наукової та інноваційної діяльності; модернізація системи управління освітою; розроблення та підтримка програми у сфері освіти; фінансове та матеріально-технічне забезпечення системи освіти; міжнародне партнерство; національний моніторинг та оцінка системи освіти та очікувані результати.

Інформатизація освіти, згідно Національної стратегії, є пріоритетом розвитку освіти шляхом впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій, що забезпечують удосконалення освітнього процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Заходи, що спрямовані на задоволення інформаційних і комунікативних потреб учасників освітнього процесу передбачають: формування та впровадження інформаційного освітнього середовища в освітньому процесі та бібліотечній справі на всіх рівнях освіти; створення інформаційної системи підтримки освітнього процесу (забезпечення навчання, соціалізація, внутрішня система контролю тощо); повне забезпечення освітніх закладів комп'ютерними комплексами та мультимедійним обладнанням; створення електронних підручників; розвиток мережі електронних бібліотек; створення системи дистанційного навчання; створення вільного доступу навчальних закладів до світових інформаційних ресурсів; створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення у сфері управління навчальними закладами, інформаційно-технологічного забезпечення проведення моніторингу освіти.

Модернізація системи управління освітою повинна здійснюватись на засадах інноваційної стратегії відповідно до принципів сталого розвитку,

сучасних освітніх проєктів, моніторингу, розвитку моделі державно-громадського управління у сфері освіти, в якій особистість, суспільство та держава стають рівноправними суб'єктами та партнерами. Національна стратегія передбачає необхідність створення гнучкої, цілеспрямованої системи державно-громадського управління освітою, що буде забезпечувати якість освіти. Для досягнення модернізації системи управління освітою передбачено: оптимізацію та децентралізацію управління у сфері освіти, що дозволить здійснити перерозподіл функцій між центральними та місцевими органами управління; застосування професійного підходу до обрання та призначення керівників навчальних закладів; автономія навчальних закладів, що передбачає розширення прав і фінансову самостійність ВНЗ; подолання бюрократії шляхом удосконалення порядку звітності та перевірок навчальних закладів; здійснення професійної підготовки менеджерів освіти на основі компетентнісного підходу, здатних приймати управлінські рішення та ефективно використовувати наявний ресурс; розвиток автоматизованої системи управління освітою.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року передбачено, що ефективність реалізації управління у сфері освіти залежить від системи моніторингу та оцінки якості освіти, які повинні відповідати меті та завданням державної політики у сфері освіти, та управлінських рішень, що мають бути адекватні результатам і рекомендаціям моніторингових досліджень. Перспективними напрямками забезпечення моніторингу та оцінки якості освіти є: удосконалення системи зовнішнього незалежного оцінювання; створення моделі моніторингових досліджень для різних рівнів управління освітою; розробка системи показників якості освіти на національному рівні, що відображають умови, процеси та освітні результати; проведення моніторингу якості ресурсного забезпечення, освітніх процесів і результатів; оновлення системи освітньої статистики; оприлюднення результатів моніторингових досліджень за допомогою засобів інформаційно-комунікативних технологій [10].

Висновки: Для якісної підготовки конкурентного фахівця на наш погляд необхідно: постійно впроваджувати в навчальний процес інноваційні технології та методи навчання; проводити постійний освітній моніторинг якості з прогнозуванням запитів майбутнього; сформувані та оприлюднити чіткі критерії оцінювання знань студентів; забезпечити участь працедавців у процесі оновлення та періодичного перегляду освітніх програм, оцінюванні практичної підготовки випускників, соціологічному опитуванні щодо якості набутих компетентностей підготовлених фахівців; забезпечити прозорі та конкретизовані критерії щодо якості науково-педагогічних працівників навчального закладу, створити умови для підвищення їх професійної майстерності; створити систему менеджменту якості відповідно до вимог стандартів Європейської асоціації гарантії якості вищої освіти.

Література:

1. Джеджора О. Зовнішні процедури забезпечення якості у «трикутнику знань» / О. Джеджора // Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту/ За ред. Т. Добка, М.Головянко, О. Кайкової. – Львів: Видавництво «Компанія Манускрипт», 2014 – С. 143-156.

2. Шатило В.Й. Гордійчук С.В. Забезпечення якості освітньої діяльності як шлях реалізації Закону України «Про вищу освіту» // Медична освіта. Науково-практичний журнал. № 2, 2015р. – С. 94-98.

3. Гордійчук С.В. Застосування інтегрованої інформаційної системи управління освітнім процесом у медичному коледжі / С.В. Гордійчук // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Збірник наукових праць – Випуск 2 (17), 2016. – С. 86-95.

4. Оцінка відповідності існуючих в Україні практик забезпечення якості вищої освіти європейським стандартам ESG – 2015/ В.А. Бугров, А.П. Гожик, А.М. Пижак та др.// Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – Київ: інститут вищої освіти НАПН України, № 4. - 2016. – С. 6-12.

5. Закон України «Про вищу освіту» // Закон від 01.07.2014р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/1556-18>.

6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти /ухвалені на Міністерській конференції у 2005 році/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.kpi.ua/files/downloads/Standart_EPVO.pdf

7. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. «Realising the European Higher Education Area». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.bolognaberlin2003.de/pdf/Communiquel.pdf]

8. Радівілова Т. Аналіз та рекомендації щодо системи моніторингу якості освіти / Т. Радівілова// Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту/ За ред. Т. Добка, М.Головянко, О. Кайкової. – Львів: Видавництво «Компанія Манускрипт», 2014 – С. 116-142.

9. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти /ухвалені на Міністерській конференції 14-15 травня 2015 року, м. Єреван/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enqa.eu/indirme/esg>

10. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року// Указ Президента України від 01.07.2014р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

Анализ нормативной базы для функционирования системы обеспечения качества современного уровня образования.

В статье проанализированы нормативную составляющую по качеству высшего образования: Закон Украины «О высшем образовании», стандарты и рекомендации по обеспечению качества в Европейском пространстве высшего образования, Национальной стратегии развития образования в Украине на период до 2021 года. Определена необходимость создания «дорожной карты» и системы менеджмента качества в соответствии с

требованиями стандартов Европейской ассоциации гарантии качества высшего образования.

Ключевые слова: качество образовательной деятельности; внутренняя и внешняя системы обеспечения качества; мониторинг качества.

Analysis of the regulatory framework for the functioning of the quality assurance system of modern education level.

The article analyzes the normative component on quality of the higher education: The law of Ukraine "About the higher education", standards and recommendations about ensuring quality in the European space of the higher education, the National strategy development of education in Ukraine for the period till 2021. Need creation of "road map" and a quality management system according to requirements standards of the European association a quality assurance of the higher education is defined.

Keywords: quality of educational activity; internal and external systems of ensuring quality; quality monitoring.